

על חדשנות ועיר חרדית

אדריכל צדיק אליקים*

האם יתכן שהמרחק בין התיאוריות העכשוויות לתכנון עירוני לבין העיר החרדית בני ברק אינו גדול כל כך כפי שנראה בתחילה? על תיאוריות תכנון אורבני עכשווי וחדשני מול מציאות שהיא

תולדה של הלכות, ציוויים ואורחות חיים

עמידה בחוקים, תקנות ומנהגים הם מאושיית החברה. סביר להניח כי בלעדיהם, לא יוכלו לפעול ביחד כל קבוצה של אנשים, ללא כל קשר לגודלה של הקבוצה. ההרגל לחשוב במסגרת זו מביא אותנו לא פעם לקיבעון ודפוס חשיבה, החוזרים על עצמם שוב ושוב ומגבילים אותנו בראיית המובן מאליו. הטלת הספק מובילה אותנו לדרכים חדשות, או לפחות אחרות, עד שלפעמים החדש והאחר מתלכדים כמעגל, שתחילתו וסופו הן אותה נקודה.

במה דברים אמורים? בבואי לתכנן את תוכנית המתאר של העיר בני ברק הייתי שותף בנקודת ההתחלה, לדעה הרווחת, כי המושגים חדשנות ועיר חרדית נמצאים בשני צדי הסקאלה. העיר החדשה מהירה, מצוחצחת ובוהקת, ולעומתה העיר החרדית העלובה, מוזנחת, אינה יעילה ואינה מסוגלת לספק את צרכי תושביה. אך האם הדברים באמת כך?

להלן מספר דוגמאות לדפוס החשיבה שלנו לעומת המציאות הקיימת בבני ברק: התיאוריות האורבניות החדשניות המצוטטות בשנים האחרונות דוגלות בעירוב שימושים. לא עוד zoning כדוגמת הערים של שנות החמישים והשישים, אלא מקומות חיים בהם הכל קורה בו זמנית. ההפריה ההדדית הנגרמת מכור היתוך של פעילות זו כמו גם הרווח הכלכלי והאנרגטי, מובילים אותנו להאמין כי עירוב שימושים הוא הדור הבא של החשיבה התכנונית העירונית. אנו משקיעים מאמצים תכנוניים רבים כדי ליצור כור היתוך זה ולהביא את הערים בהם נוצרה סגרגציה למקום בו הדברים פועלים ועובדים יחד. בבני ברק לא צריך להשקיע ולו טיפת מאמץ כדי שהדבר יקרה - הוא קורה באופן הטבעי ביותר. סגרגציה של השימושים בעיר בני ברק אינה אפשרית, פשוט כיוון ואין לה את השטחים הפיזיים כדי שיהיה לשימושים השונים מספיק מקום להתקיים בנפרד.

תושבי העיר חיים בכפיפה ביחד בתוך גבולות מוגדרים, שאינם ניתנים להגדלה בגלל הערים סביב. עירוב שימושים, קירבה בין מוסדות וזמינות קיימים, הלכה למעשה, מכוח הצפיפות העירונית הגבוהה בה חיים התושבים. האדריכלים והמתכננים מדברים בשבחה של הצפיפות, ומוכיחים כי הפתרון לחיים מודרניים בעלי תוכן

אורבני ונוחות נמצאים באינטנסיביות ובצפיפות. בבני ברק, בה למשפחות רבות יש בין 6-12 ילדים, הצפיפות היא המציאות, היא אורח החיים בה הם מתקיימים. 180,000 תושבים על 7000 דונם הם הצפיפות הגבוהה ביותר בארץ. קרוב ל-26,000 תושבים לקמ"ר. אם רוצים להוכיח כי צפיפות יוצרת אינטנסיביות עירונית, לא צריך להרחיק עד ניו יורק ובייג'ן. כל מה שצריך לעשות הוא להגיע לרחוב רבי עקיבא כמעט בכל יום לאחר השעה שמונה בערב, ולראות אינטנסיביות עירונית במיטבה.

בחשיבה העכשווית העירונית אנו מעסיקים עצמנו רבות בשאלת הבנייה לגובה, עם הסוגיות הידועות. כמעט כל דיון גולש לשאלת ההשוואה בין בנייה לגובה ובנייה מרקמית בערים כמו פריז או לונדון. הסברה האדריכלית היא, כי אין לבנות לגובה במרכזי העיר. ציווי זה בא לידי ביטוי מכוח תקנות, חוקים מתאריים ושיקולים אדריכליים. בבני ברק לא בונים לגובה בנייני מגורים מתוקף ציווי רבני ומשיקולי הלכות שבת. מה נכון יותר? הציווי האדריכלי או הציווי ההלכתי?

גם סוגיית התחבורה נפגשות יחד משתי קצוות הסקאלה. בעודנו מנסים לשנות ולחדש את תקן החנייה, להוריד את מספר המכוניות הפרטיות, לתמוך בתחבורה ציבורית ולעודד את התושבים בערים המודרניות לזנוח את רכבם הפרטי ולעבור לתחבורה ציבורית, בבני ברק למעט תושבים יש מכוניות פרטיות. משפחה בת 11-12 נפשות צריכה מינימום כדי להתנייד עם כל המשפחה. לחליפין, רוב בני העיר מוצאים את מבוקשם בקרבת מגוריהם. הצורך בכלי רכב פרטיים עולה רק בחגים ומועדים בהם מותר לטייל. בשביל ימים מועטים אלו אין צורך להחזיק רכב כל השנה (מה גם שהדבר יקר מאד). כך קורה שעכשוויות תיאורטית נתקלת בעובדות אורח חיים והתוצאה דומה.

בבני ברק, מכוח ציווי אורחות החיים, אסור להקים קניונים. כתוצאה מכך, המסחר נשאר ברחובות המרכזיים. החזית המסחרית לאורך הרחובות, שנהרסה עם הקמת הקניונים והיום אנחנו משקיעים מאמצים רבים להחזיר לקדמותה, קיימת באינטנסיביות רבה מאד לאורך הרחובות הראשיים בבני ברק. ברחובות רבי עקיבא, חזון איש, אהרונביץ וכהנמן (לשעבר רחוב השומר). מחיר השכרה למ"ר חנות ברחובות אלה אינו נופל, ואף עולה, על מחיר מ"ר בקניונים הכי מבוקשים בארץ.

קצרה היריעה מלפרט עוד ועוד נושאים אשר בבני ברק נובעים מהלכות, ציוויים ואורחות החיים ובמקומות אחרים מגיעים מתיאוריות תכנוניות חדשניות ועכשוויות. ואם כך הדבר, האם יכול להיות שהמרחק בין התיאוריות העכשוויות לעיר החרדית אינו גדול כל כך כפי שנראה בתחילה? האם יכול להיות שמגיעים לאותה תוצאה בדיוק אך ממקורות שונים? האם יכול להיות שלמעשה דפוס החשיבה מכוח החדשנות אינם רחוקים כל כך מאורחות החיים בבני ברק? האם יכול להיות שבני ברק היא כבר עיר חדשנית הלכה למעשה? ■

* הכותב הוא מבעלי משרד אליקים אדריכלים. נבחר על ידי משרד הפנים לתכנן תוכנית מתאר חדשה לעיר בני ברק